

Arūnas Poviliūnas

Profesinės veiklos tyrimo transformacija

Santrauka: *Straipsnio tikslas – aprašyti, kaip ir kodėl keitėsi Lietuvos nacionalinėje kvalifikacijų sistemoje numatyta profesinės veiklos tyrimo metodologija. Teigiama, kad Lietuvos nacionalinė kvalifikacijos sistema inter alia remiasi struktūralistinėmis prielaidomis, kurios straipsnyje revizuojamos, remiantis konkrečia profesinės veiklos tyrimų patirtimi. Straipsnyje formuluojami argumentai, kodėl profesinės veiklos lauko tyrimuose pravartu vadovautis P. Bourdieu sociologijos teorija ir lauko, habitus bei kapitalų sąvokomis.*

Pagrindiniai žodžiai: *nacionalinė kvalifikacijų sistema, profesinės veiklos tyrimas, P. Bourdieu lauko teorija.*

Keywords: *National Qualification System, the Research of Professional Activity, Field Theory of Pierre Bourdieu*

Lietuvos nacionalinę kvalifikacijų sistemą (toliau – LNKS) projektavusiuose dokumentuose profesinės veiklos tyrimas yra apibrėžiamas kaip integrali profesinės veiklos kvalifikacijų formavimo dalis. LNKS koncepcija profesinės veiklos tyrimus traktuoja kaip išimtinai taikomojo pobūdžio tyrimus: profesinės veiklos tyrėjai pagal Lietuvos nacionalinės kvalifikacijų sistemos projektuotojų parengtą metodiką tyrinėja profesinės veiklos lauką ir suteikia informacijos kvalifikacijas apibrėžiantiems ir nurodantiems, ką tyrinėti, specialistams, kokios kompetencijos ir kokie kvalifikacijos vienetai apibūdina vieną ar kitą profesinę veiklą.

Toks koncepcijos ir tyrimo santykio traktavimas primena P. Bourdieu kritikuotą klasikinį T. Parsonso ir P. Lazarsfeldo moks-

linio darbo socialinį pasidalijimą įkūnijančią „mokslinę“ bendrovę (žr.: Bourdieu 2003; 279), kai socialinis teoretikas, LNKS atveju tai būtų kvalifikacijų sistemą projektuojantis socialinis mokslininkas, kuria teorinius modelius, o profesinės veiklos lauko tyrėjas, empirikas, remdamasis tais teoriniais modeliais, atlieka konkrečius tyrimus.

Tačiau pats tyrimo metu profesinės veiklos tyrimas, kurio objektas, kaip matysime paskui, buvo profesinės veiklos PASAULIS, transformavosi į profesinės veiklos LAUKO tyrimą. Šis pokytis sufleruoja, kad jam didelės įtakos turėjo P. Bourdieu teorinės išvalgos. Viena pagrindinių straipsnio intrigu būtu tai, kokį vaidmenį LNKS numatė profesinės veiklos tyrimams ir jų atlikėjams, ir kodėl bei kaip, atliekant šiuos tyrimus,

keitėsi jų interpretacija ir vaidmuo. Sukonkretinti būtų galima taip: straipsnio tikslas – aptarti profesinės veiklos lauko tyrimo metodologinius pokyčius, kurie vyko pradėjus tyrimus. Kadangi profesinės veiklos lauko tyrimas savo atsiradimo ir funkcijų požiūriais yra susijęs su LNKS, vienas straipsnio uždavinių – LNKS koncepcijos, užprogramavusius šiuos pokyčius, kritinis įvertinimas. LNKS kritinės analizės atspirties taškas – profesinės veiklos lauko tyrimo apibendrinimai, kuriuos kreipė iš P. Bourdieu sociologijos atėjusios lauko, habitus ir kapitalų idėjos. Tad kitas straipsnio uždavinys – profesinės veiklos lauko tyrimo interpretacija, P. Bourdieu sociologinės teorijos požiūriu.

Profesinės veiklos tyrimus Lietuvoje suaktualino projektas, kurio tikslas buvo LNKS sukūrimas¹. LNKS numatė ne tik profesinės veiklos tyrimus (žr.: Laužackas, Rimantas (grupės vadovas) ir kt. 2007; 53–5), bet ir profesinės veiklos tyrėjus. Buvo numatyti ir kvalifikaciniai reikalavimai veiklos tyrėjams: 1) ne mažesnė kaip penkerių metų profesinė patirtis tiriamos profesinės veiklos srityje; 2) patirtis *veiklos tyrimų* (kursyvas mano – A.P.) atlikimo srityje; 3) gebėjimai susiję su kvalifikacijų sistemos įgyvendinimu, tobulinimu ir plėtra (žr.: Laužackas, Rimantas

(grupės vadovas) ir kt. 2007; 55). Dėmesį patraukia tai, kad LNKS autoriai, apibrėždami kvalifikacinius reikalavimus tyrėjams, numatė ir penkerių metų profesinės veiklos patirtį, ir patirtį veiklos tyrimų srityje. Kvalifikaciniai reikalavimai buvo tokie, kad Lietuvoje visus tris kvalifikacinius reikalavimus atitinkančių specialistų nebuvo, ir kvalifikaciniai reikalavimai sudarė papildomų teorinių ir administracinių kliūčių įgyvendinti kelias projekte numatytas veiklas, būtent profesinės veiklos tyrimą ir profesinių standartų rengimą.

Kadangi teko ne tik koordinuoti profesinės veiklos tyrimus, bet ir vadovauti profesinių standartų rengimui, remdamasis sukaupta patirtimi galiu tvirtinti, kad tokie reikalavimai ne tik komplikavo profesinės veiklos tyrėjų grupės formavimą, bet ir iškėlė klausimų apie LNKS koncepciją. Vienas klausimų buvo toks: kodėl LNKS koncepcijoje modeliuojamas profesinės veiklos tyrimas, kurio atlikti, nepažeidus LNKS koncepcijoje suprojektuotų kvalifikacinių reikalavimų, buvo neįmanoma? Susidarė įspūdis, kad nacionalinės kvalifikacijų sistemos autoriai daugiau rūpinosi pačios sistemos koherentiškumu, jos konceptualiu vieningumu bei tyrimo integralumu visos

¹ 2005-2009 metais Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgyvendino projektą „Nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimas“. Pagrindinis projekto tikslas buvo sukurti vieningą kvalifikacijų sistemą, apimančią visus kvalifikacijų lygmenis, laiduojančią pereinamumą tarp lygių, užtikrinančią kvalifikacijos įgijimo kelių įvairovę, sudarančią galimybę lanksčiai reaguoti į besikeičiančios aplinkos reikalavimus. Projekto metu buvo parengtas nacionalinės kvalifikacijų sistemos modelis, parengti kompetencijų sąvadaai statybos ir viešbučių – restoranų sektoriams, suformuota kvalifikacijų struktūra statybos ir viešbučių – restoranų sektoriuose, parengti kvalifikacijų standartų formavimo algoritmai, parengtas kvalifikacijų sistemos terminų žodynas ir monografija „Lietuvos kvalifikacijų sistema“. Taip pat buvo parengti žmogiškieji išteklių nacionalinės kvalifikacijų sistemos diegimui (bus pasiekti 2005-2007 m.).

konceptijos atžvilgiu, ir mažiau galvojo apie tai, kaip LNKS turėtų tapti veiksmingu viešosios politikos įrankiu, kuris padėtų efektyviau tvarkyti žmonių išteklius.

Kadangi patys LNKS koncepcijos autoriai savo teorinių prioritetų atvirai nedeklaravo, atsakyti į klausimus apie LNKS sistemos teorinius ir metodologinius pagrindus nėra paprasta, be to, niekuomet nebūsi tikras, ar rekonstruodamas teorinius LNKS pagrindus ir priskirdamas LNKS autoriams tam tikrus teorinius principus nepadarei klaidos.

Tad, prieš pradėdamas teorinę rekonstrukciją, norėčiau pakviesti LNKS autorius sureaguoti į pateikiamą interpretacijos versiją. Manau, kad tik tokia diskusija galėtų padėti identifikuoti tas teorines nuostatas, kurios nejučia galėjo įsitvirtinti LNKS pagrinduose. Apie tai, kaip nejučia tampama kokios nors teorinės tradicijos įkaitu bei po to einančią anamnezę ir tai, kad teoriškai neangžuotas sveikas protas vargu ar gali būti arbitras, renkantis vieną ar kitą tikrovę interpretuojančią teoriją, jau esu užsiminęs kitur (žr.: Poviliūnas 2009; 53-54). Be kitų dalykų teorinių LNKS koncepcijos pagrindų rekonstrukciją komplikuoja tai, kad LNKS projektavo keli teoretikai, o į LNKS projektą įgyvendiną įsitraukė kelios dešimtys spe-

cialistų, kurie dažniausiai grupėmis parengė kartu daugiau ne 10 įvairių dokumentų, tarp kurių ne tik ataskaitos, metodikos, bet ir monografijos.

Akademinės vadybos požiūriu projektas „Nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimas“ buvo labai sudėtingas. Susipažinus su gausiais dokumentais, peršasi išvada, kad, nors projekto autoriams ir nepavyko iki galo išlaikyti teorinio ir metodologinio projekto koherentiškumo, vis tik galima kalbėti apie vyraujančias LNKS projekto teorines tendencijas.

Užbėgdamas už akių LNKS koncepcijos analizę pradėsiu nuo ją apibendrinančios išvados, kad LNKS remiasi struktūralizmo prielaidomis, o LNKS numatytas profesinės veiklos tyrimo projektas yra artimiausias pozityvistinei metodologijai².

Ką pirmiausiai galėtų reikšti teiginys, kad LNKS remiasi struktūralizmo prielaidomis? Kaip galima taip teigti? Struktūralizmas, mūsų atveju, yra tikrovės interpretavimo būdas, o LNKS autoriai niekur nedeklaruoja, kad jie yra struktūralistai? Kitaip tariant, teigiant, kad LNKS autoriai yra struktūralistai, jie netiesiogiai kaltinami negebėjimu identifikuoti savo metodologinių principų arba metodologinės refleksijos stoka. Be to, struktūralizmo terminas socialiniuo-

² Kokybiniais tyrimams daug dėmesio skyręs amerikiečių sociologas Egonas Guba sukūrė parankią tyrimo paradigmu klasifikaciją (žiūr.: Guba 1990; 17-18). Jis išskyrė keturias pagrindines socialinių tyrimų paradigmas, kurios skiriasi savo ontologija (kokia yra „tikrovės“ prigimtis?), epistemologija (kokia yra tyrinėtojo ir tyrinėjamo objekto santykio prigimtis?) ir metodologija (kokiu būdu tyrinėtojas siekia žinoti?). Tai pozityvizmas, postpozityvizmas, kritinė teorija ir konstruktyvizmas. Jei pozityvizmas remiasi objektyvios bei deterministinės tikrovės ontologija ir objektyvaus tyrimo galimybe, tai jam oponuojantis konstruktyvizmas realybę traktuoja, kaip sąvokinį konstruktą, kurio atžvilgiu pati tikrovė yra reliatyvi. Tyrimas, konstruktyvizmo požiūriu, tiria įvairius egzistuojančius konstruktus. Remiantis Egono Guba klasifikacija, LNKS būtų galima priskirti pozityvistinei paradigmai.

se moksluose apibūdina palyginti lokalia, daugiausiai Prancūzijoje išplitusią tradiciją. Struktūralizmo kilmė dažniausiai siejama su prancūzų kalbotyrininko Ferdinando de Saussure'o koncepcija, kuri buvo suformuluota 1916 metais išleistame *Bendrosios kalbotyros įvade* (žr.: Saussure 2000), o suklestėjimas labiausiai siejamas su socialinio antropologo Claude Lévi-Strausso darbais (žr.: Lévi-Strauss 1986; 1997; 2002).

Tad kitas savaime suprantamas klausimas būtų toks: kas galėtų sieti LNKS koncepciją su tokia jos požiūriu egzotiška ir tolima mokykla, kokia galėtų būti laikoma *struktūralizmas* socialiniuose moksluose? Atsakyti į šį klausimą galima tik aptarus struktūralizmo principus ir kaip jie buvo taikomi socialiniuose moksluose.

Struktūralizmo požiūriu bene svarbiausios yra dvi F. de Saussure'o kalbotyros idėjos: tai, kad kalba turi savo autonominę struktūrą, antra, abstrakčios struktūros yra pirminės konkrečioje tikrovėje vykstančių reiškinių atžvilgiu. Pirmoji idėja rėmėsi dviejų ženklo komponentų, signifikanto ir signifikato, arba žymiklio ir žyminio, atskyrimu ir tuo, kad juos siejantį ryšį F. de Saussure'as laikė arbitraliu; antroji, kalbos (*langue*), kaip abstrakčios arba sinchroniškos sistemos, ir šnekos (*parole*), kaip konkretaus arba diachroniško kalbėjimo akto, dichotomija.

Apie tai, kaip F. de Saussure kalbotyroje suformuluota kalbos, kaip autonomiškos ir sinchroninės sistemos, idėjos rutuliojosi lingvistikoje ir išplito į socialinius mokslus, yra parašyta daug darbų. Struktūralizmo peripetijos nėra šio straipsnio tema. Straipsnio problematikos požiū-

riu pakaks paminėti tai, kad pirmiausiai C. Lévi-Strausso pastangomis autonomiškos, sinchroniškos ir pirminės jos konkrečių apraiškų atžvilgiu struktūros idėja buvo panaudota ir kitoms žmonių simbolinės sąveikos sistemoms (pvz., mitų ir ritualų, giminystės ryšių, stebuklinių pasakų objektyvioms ir sinchroniškoms struktūroms) tyrinėti.

„Ženklių sistema ir lingvistikoje, ir kituose moksluose yra privilegijuotas struktūrinės analizės objektas. Nes atskiras ženklas, tiksliau, jo jutimiškai suvokiama dalis – signifikantas, būdamas kažkieno kito pakaitalu ar reprezentantu, pats savaime nėra svarbus: kaip pakaitalas jis bet kada gali būti pakeistas kitu pakaitalu; pvz., kalboje akustinius ženklus – garsus – pakeičia grafiniai ženklai – raidės. Esmiškai svarbiais laikomi ne ženklai, o ženklų tarpusavio santykiai, ar, kitaip tariant, vidinė ženklų sistemos struktūra. Tai suponuoja pamatinį struktūralizmo metodologinį principą, formuluojamą kaip metodologinis tarpelementinių santykių pirmumas elementų atžvilgiu“ (Gumauskaitė 2006; 113-114).

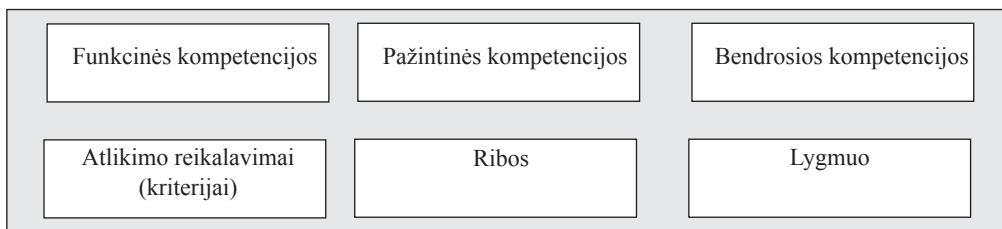
Tad, kuo remiantis būtų galima teigti, kad LNKS koncepcijoje yra įkomponuoti ir struktūralizmo principai? LNKS apibrėžimas skamba taip: „Nacionalinė kvalifikacijų sistema apima šalies veiklos sistemos ir jos narių poreikius tenkinančių kvalifikacijų visumą, grindžiamą nacionalinės kvalifikacijų sąrangos ir kuriamą bei palaikomą kvalifikacijų projektavimo (...), kvalifikacijų įgijimo (...), kvalifikacijų vertinimo ir pripažinimo, o taip pat sistemos valdymo ir užtikrinimo procesais ir priemonėmis“ (Laužackas *et al.*

2007; 9). Šios visuotinės sistemos kvalifikacijas pagal sumanymą turėjo padėti projektuoti profesinės veiklos tyrimai ir profesinių standartų kūrimas. Kadangi teko koordinuoti profesinės veiklos tyrimus ir vadovauti profesinių standartų rengimui, remdamasis sukaupta patirtimi galiu teigti, kad profesinės veiklos tyrimo ir profesinių standartų rengimo požiūriais, tokia ambicija sukurti visuotinę visą profesinės veiklos pasaulį apimančią sistemą pasirodė nepagrįsta.

Visų pirma dėl tyrimų. Sakyčiau, kad tyrimo prielaidos yra grįstos principais, kurie primena struktūralizmo dichotomiją tarp idealios sinchroniškos sistemos (*langue*) bei diachroninių jos apraiškų (*parole*). Be to, visuotinės kvalifikacijų sistemos rekonstrukcijos lūkesčiais grįsta tyrimų programą realizuoti galima tik tokiu atveju, jei bus laikomasi struktūralistinės LNKS sampratos, t.y., jei būtų manoma, kad kvalifikacijų sistema iš esmės yra nekintanti, kaip sinchroniškos kalbos ar mitų struktūros. Todėl pati tyrimo ambicija – rekonstruoti visą kvalifikacijų sistemą *in corpore* – neatitinka paplitusių stereotipų apie šiuolaikinės darbo rinkos nepastovumą. Manant kitaip, t.y. laikant, kad žmonių išteklių rinka keičiasi

greičiau, nei ją galima kiek ilgesniam laikui užfiksuoti į sinchroniškumą pretenduojančioje nacionalinėje kvalifikacijų sistemoje, be to, turint omenyje tyrimo mastą, profesinės veiklos tyrimas jo atlikimo požiūriu yra pernelyg ambicingas ir kompliktuotas, o jo metu gautų rezultatų reikšmingumo požiūriu – abejotinas. Tokias abejones netiesiogiai patvirtino palyginti nedidelis interesų grupių susidomėjimas projekto „Nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimas“ metu sukurtais statybos, viešbučių ir restoranų sektorių profesiniais standartais (žr.: Poviliūnas [tyrimo vadovas] 2008).

Dar akivaizdžiau struktūralizmo principai pasireiškė toje LNKS koncepcijos dalyje, kurioje apibūdinama pateiktoje kvalifikacijos vieneto sampratoje (1 pav.). Deja, bet LNKS koncepcijos autoriai neaptarė prieš kelis dešimtmečius prasidėjusių ir nūnai tebevykstančių ginčų dėl kompetencijų interpretacijos (Bjørnåvold 2007-2008; Bowden, Marton 1998; Parry 1996; Sandberg 2000; Stoof ir kt. 2002). LNKS koncepcijos autoriai rašo: „Kad darbuotojas gerai atliktų visus numatytus uždavinius, jis turi būti kompetentingas, t.y. turi pasižymėti atitinkamomis pažintinėmis, funkcinėmis

1 pav. Kvalifikacijos vienetas

Šaltinis: Lietuvos nacionalinė kvalifikacijų sistemos analizė (Laužackas et al. 2007; 56)

ir asmeninių sugebėjimų kombinacijomis – *kvalifikacijos vienetas*“ (Laužackas et al. 2007; 56). Kvalifikacijos vienetas yra minėtos visuotinės sistemos elementas, kuris gali būti sudarytas iš įvairaus skaičiaus funkcinių, pažintinių ir bendrųjų kompetencijų³, o kvalifikacijų vieneto turinį ir apimtį lemia veiklos uždaviniai.

Kokia yra kvalifikacijų vienetų, kurie sudaryti iš funkcinių, pažintinių ir asmeninių kompetencijų, prigimtis, tarkime, E. Guba suformuluotų paradigmu požiūriu (žiūr. 3 psl. išnašą) LNKS koncepcijos autoriai neatsako. Kitaip tariant, LNKS koncepcijos autoriai niekur aiškiai nepasako, ar kvalifikacijos vienetas yra *socialinis faktas (faits sociaux) à la Durkheim*, ar *socialinė konvencija* kaip tam tikras konstruktas. Tačiau šios tokios informacijos apie kvalifikacijų vieneto interpretaciją galima gauti iš to, kaip aprašoma jo tyrimo (gal neįsisąmoninto konstravimo?) procedūra.

Apie kvalifikacijos vieneto tyrimo procedūrą LNKS koncepcijos autoriai rašo: „Visi iš profesinės veiklos tyrimo sudaryti veiklos aprašai yra sugrupuojami pagal konkrečius veiklos subsektorius, kiekvienam subsektoriui parengiamas optimizuotas visų veiklos uždavinių sąrašas, išbraukiant pasikartojančius uždavinius“ (Laužackas et al. 2007; 56). Po to veiklos uždaviniai suskirstomi pagal veiklų juos įgyvendinant charakteristikas.

Skirtingoms veiklos įgyvendinti reikalingos skirtingos kompetencijos, kurios ir išskiriamos profesinės veiklos tyrimo metu. Paskui kompetencijos, kurios reikalingos atlikti kiekvienam uždaviniui, yra sujungiamos į kvalifikacijos vienetus.

Turint omenyje tyrimo procedūrą, susidaro įspūdis, kad LNKS koncepcijoje yra užkoduota ambicija iš veiklos uždavinių atitinkančių kvalifikacijos vienetų sukurti visas kvalifikacijas arba, kalbant LNKS koncepcijos autorių terminais, visą profesinės veiklos pasaulį apimančią žemėlapi. Manychiau, kad tokia ambicija taip pat, kaip ir prieš tai trumpai aptartas profesinės veiklos tyrimas, išreiškia lūkesčius, kuriuos būtų galima interpretuoti kaip labai artimas struktūralistinei tikrovės sampratai. Kvalifikacijos vienetas, kaip žymiklis (signifikantas), kartu su veiklos uždaviniu, kaip žyminiu (signifikatu), sudaro profesinės veiklos pasaulį (re)konstruojančios Lietuvos nacionalinės kvalifikacijų sistemos elementus, kuriuos būtų galima palyginti su žymikli ir žyminį turinčiais kalbos ženklais. Tokių profesinę veiklą aprašančių klasifikacinių vienetų pavydžių galima rasti projektui „Nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimas“ priklausančiame leidinyje „Statybos, viešbučių ir restoranų sektorių profesiniai standartai“ (žiūr.: Poviliūnas (tyrimo vadovas) 2008; 8-15 ir 132-135).

³ „Kompetencija – gebėjimas atlikti tam tikrą darbą (užduotį) realioje ar imituojamoje veiklos situacijoje. Kompetenciją lemia mokymosi ar studijų metu įgytos žinios, mokėjimai, įgūdžiai. Kompetencijos kokybiškumui įtakos turi darbuotojo sukaupta veiklos patirtis. Profesinio rengimo įstaigose įgytas kompetencijas patvirtina išduoti pažymėjimai, sertifikatai. Apibrėžtai platesnei veiklai (profesijai) reikalingos kompetencijos sudaro kvalifikaciją“ (Laužackas et al. 2007; 98).

Lietuvos nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimą turėjo vainikuoti visuotinis, neprieštaringas ir darnus kvalifikacijų sąvadas, kuris turėjo būti sudėliotas iš visų profesinių veiklų visus uždavinius atspindinčių kvalifikacijos vienetų. Akivaizdu, kad puoselėjant šio sąvado idėją didelę įtaką padarė nuostatos, kurios, kaip jau buvo minėta, yra artimos struktūralizmo teoriniams principams. Abu straipsnio teiginiai apie LNKS koncepciją, pirmas, kad LNKS autoriai savo metodologinių principų neidentifikavo iki galo, ir antras, kad LNKS pagrinduose esti išreikštų struktūralizmo elementų, yra diskutiniai, todėl tikiuosi sulaukti LNKS autorių atsakymo į šią geranorišką „provokaciją“, ką jie patys mano apie tokią LNKS koncepcijos interpretaciją.

Profesinės veiklos tyrimo alternatyva, kurią siūlau vadinti profesinės veiklos lauko tyrimu, radosi iš stichiškos paties tyrimo ir P. Bourdieu sociologijos, kuriai profesinės veiklos tyrimo požiūriu labiau tiktų paties P. Bourdieu vartotas jo sociologijos kaip prakseologijos apibūdinimas, samplaikos. Tai, kad tyrinėjama ne tiek profesinė veikla ir profesinės veiklos pasaulis, kiek profesinės veiklos laukas, nėra tik formali duoklė P. Bourdieu sociologijai. Būtent P. Bourdieu prakseologija, interpretuojanti pozicijas lauke, kaip skirtingus *habitus*, kurie reiškiasi tam tikromis praktikomis (*praxis*), taigi ir profesinės veiklos praktikomis, padėjo įveikti tyrimą stingdžiusias klasikinio struktūralizmo dichotomijas.

Dėl P. Bourdieu teorijos įtakos profesinės veiklos tyrimas tapo profesinės veiklos lauko tyrimu. Kadangi „Mąstyti lauko po-

žiūriu reiškia mąstyti *santykių požiūriu, reliacionistiškai*“ (Bourdieu, Wacquant 2003; 130), universalistinė viso profesinės veiklos pasaulio ištyrimo programa subyrėjo į atskirų profesinės veiklos laukų ir juose lokalizuotų profesinių praktikų arba profesinių *habitus* ir santykių tarp jų, kurie priklauso nuo disponuojamo ir profesiniam *habitus* reikšmingo kapitalo, tyrimus.

Kitas svarbus P. Bourdieu imperatyvas yra susijęs su jo teorinių sąvokų vartojimu. P. Bourdieu ne kartą perspėjęs, kad kalba yra linkusi substancionalizuoti tikrovę, todėl P. Bourdieu nuolat pabrėždavo, kad jo teorinės sąvokos, kaip tikrovės analizės instrumentai, yra glaudžiai susijusios su empirine lauko analize. Jo nuomone, sąvokoms funkciją arba turinį suteikia ne abstrakti sistema, bet konkretaus lauko analizė. „Kalbant tiksliau, tai nuolatinis priminimas, kad sąvokos apibrėžiamos tik sistemos požiūriu ir *turi empiriškai funkcionuoti kaip sistema*“ (Bourdieu, Wacquant 2003; 129).

Jei pasitelksime F. de Saussure suformuluotą skirtumą tarp *langue* ir *parole* P. Bourdieu prakseologijai apibūdinti, manyt, galėtume teigti, kad P. Bourdieu siūlo atsisakyti *langue* ir *parole* dichotomijos ir imtis konkrečių kalbinių praktikų analizės lauko arba santykių tarp pozicijų lauke, kitaip dispozicijų arba *habitus*, atžvilgiu. „Tie, kurie kalba laiko analizės objektu, užuot vartoję ją tam, kad mąstyti ir kalbėtų, priversti suvokti kalbą kaip *logos*, o ne kaip *praktiką*, kaip „*nevartojamą kalbą*“, kurios paskirtis būti analizuojamai. /.../ Taip nagrinėjant nuslopinamos kasdienėje kalbos vartosenoje slypinčios funkcijos“ (Bourdieu, Wacquant

2003; 181). Tokia intelektualistinė, kalba, kaip analizės objektą, nuo šnekėjimo atskirianti teorija, konkretų šnekėjamą paverčia geresniu arba blogesniu kalbos atlikimu arba išpildymu.

Žvelgiant iš tokios intelektualistinės pozicijos, kuri grįsta idealios sistemos ir jos dalių išpildymų dichotomija, LNKS galėtų būti laikoma kalbai analogiška idealia sistema, kuri aprašoma pasitelkus kvalifikacijos vienetų, o konkreti profesinė veikla tokiu atveju tebutų geresnis arba blogesnis LNKS aprašytos profesinės veiklos išpildymas. Profesinės veiklos pasaulį ir jo elementus, kvalifikacijos vienetų, turėtų atskleisti objektyvus profesinės veiklos tyrimas galimybes, kuri turėtų atlikti objektyviais tyrimo metodais disponuojantys profesinės veiklos tyrėjai.

Tačiau šią konceptualią idilę sugriaua socialinė prakseologija, kurios požiūriu profesinės veiklos lauke koegzistuoja įvairios profesinės praktikos, taigi ir įvairios kvalifikacijos, dalies kurių dominavimas yra nulemtas profesinės veiklos lauke disponuojamo simbolinio kapitalo. Socialinės prakseologijos požiūriu profesinės veiklos laukas yra dažniausiai nereflektuotų profesinės veiklos praktikų ir santykių tarp jų įvairovė, todėl profesinės veiklos lauko tyrimas turėtų imtis profesinės veiklos lauke išsidsėčiusių praktikų (profesinių *habitus*) refleksijos ir jų tarpusavio santykių tyrimo. Atliekant tokią refleksiją svarbus vaidmuo tenka ne tik profesinės veiklos tyrėjams, bet ir profesinės veiklos patirtį gebantiems reflektuoti savo srities specialistams. Todėl būtina sėkmingo profesinio veiklos lauko tyrimo prielaida yra

ypatingų tyrėjų grupių, būtent tyrėjų-dalykininkų ir tyrėjų-darbdavių, dalyvavimas profesinės veiklos lauko tyrimuose.

Tačiau santykius tarp profesinės veiklos pasaulio ir profesinės veiklos lauko tyrimų galima interpretuoti ir kitaip. Tarkime, kad iš socialinės prakseologijos išplaukianti profesinės veiklos lauko tyrimo programa yra ne profesinės veiklos pasaulio tyrimo teisingnis ar geresnis pakaitalas, bet profesinės veiklos arba profesinės veiklos pasaulio tyrimo alternatyva.

Gal galėtume svarstyti dviejų profesinės veiklos tyrimo strategijų: vienos orientuotos visuotinį profesinės veiklos pasaulio žemėlapi, kitos – į konkrečius kupinus konkurencinės įtampos profesinės veiklos laukus, koegzistavimo galimybe? Abiem atvejais profesinės veiklos tyrimai turėtų ne tik skirtingas metodologijas ir metodikas, bet ir skirtingas tyrimų rezultatų vartotojų grupes. Pirmuoju atveju tokiais vartotojais nacionalinį profesinės veiklos pasaulį stebintys nacionalinio lygmens veikėjai, politikai, profesinių sąjungų ir darbdavių asociacijų atstovai, antruoju atveju tokiais vartotojais galėtų būti, tarkim, konkrečias studijų programas kuriantys ir įgyvendinantys švietimo įstaigų atstovai.

Pirmoji strategija buvo pagrįsta ir įtvirtinta projekte „Nacionalinės kvalifikacijų sistemos sukūrimas“, antroji – profesinės veiklos lauko tyrimo, kuris buvo atliktas nacionaliniame projekte „Europos kreditų perkėlimo ir kaupimo sistemos (ECTS) nacionalinės koncepcijos parengimas: kreditų harmonizavimas ir mokymosi pasiekimais grindžiamų studijų programų metodikos kūrimas ir diegimas“. Tačiau, pripažinus

dviejų metodologijų ir dviejų tyrimo strategijų koegzistavimą, toliau eitų klausimas apie dviejų skirtingų tyrimo strategijų koegzistavimą grindžiančios metodologijos

pobūdį. Ši klausimą atsakysime ir abi profesinės veiklos tyrimo strategijas, metodologijas ir metodikas palyginsime bei aptarsime plačiau kitame straipsnyje.

LITERATŪRA:

Bjørnåvold, Jens. 2007-2008. Governing education and training; the case of qualifications frameworks, *European journal of vocational training* 42/43: 203-235.

Bourdieu, Pierre; Wacquant, Lóic J. D. 2003. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.

Bowden John; Marton Ference. 1998. *The University of learning: Beyond quality and competence in higher education*. London: Kogan Page.

Guba, Egon G. „The Alternative Paradigm Dialog“ in Egon G. Guba (ed.) *The Paradigm Dialog*. Newbury Park, London, Greater Kailash I: Sage Publications.

Gumauskaitė, Vida. 2006. „Struktūralistinio metodo galimybės ir ribos“, *ATHENA* 1: 112-122.

Laužackas, Rimantas (grupės vadovas); Jovaiša, Tomas; Tūtlys, Vidmantas. 2007. *Lietuvos nacionalinės kvalifikacijų sistemos koncepcija*. Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

Laužackas, Rimantas (grupės vadovas); Tūtlys, Vidmantas; Spūdytė, Irma. 2006. *Dabartinės kvalifikacijų būklės Lietuvoje analizė*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

Lévi-Strauss, Claude. 1997. *Laukinis mąstymas*. Vilnius: Baltos lankos.

Lévi-Strauss, Claude. 1986. *Structural anthropology*. Harmondsworth: Penguin Books.

Lévi-Strauss, Claude; Éribon, Didier. 2002. *Iš arti ir iš toli. Interviu knyga*. Vilnius: Baltos lankos.

Parry, Scott B. 1996. „The quest for competences: Competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study“, *Training* 33: 48–56.

Poviliūnas, Arūnas. 2009. „Viešojoji sociologija Lietuvoje: pro et contra“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (25): 53–61.

Poviliūnas, Arūnas (tyrimo vadovas). 2008. *Statybos, viešbučių ir restoranų sektorių profesiniai standartai*. Vilnius: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

Ritzer, George. 1992. *Sociological Theory*. Third Edition. New York, St. Louis, etc.: McGRAW-HILL, INC.

Sandberg Jörgen. 2000. „Understanding Human Competence at Work: an Interpretative Approach“, *Academy of Management Journal* 43(1): 9-25.

Saussure, Ferdinand de. 2000. *Course in general linguistics*. Chicago, La Salle: Open Court.

Stoof, Angela; Martens, Rob L.; Merriënboer Jeroen J. G. Van; Bastiaens, Theo J. 2002. „The Boundary Approach of Competence: A Constructivist Aid for Understanding and Using the Concept of Competence“, *Human Resource Development Review* 1: 345–365.

Šileika, Algis (ekspertų grupės vadovas); Laužackas, Rimantas; Tūtlys, Vidmantas; Andriušaitienė, Daiva. 2005. *Profesinės veiklos analizės metodika*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF THE RESEARCH OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES

The aim of the article is to analyze how the accomplishment of the research of the professional activities has changed its initial conception and methodology. The initial conception of the research of professional activities was elaborated in the framework of the Lithuanian National System of Qualifications. The article maintains that Lithuanian National System of Qualifications is based *inter alia* on the premises of structuralism. After the revision of structural approach the article elaborates the alternative conceptualization of the research of professional activities that is based on sociology of P. Bourdieu including the key concepts of *field*, *habitus* and capital.

Gauta: 2010 11 20

Pateikta spaudai: 2010 12 08

Sociologijos katedra
Filosofijos fakultetas
Vilniaus universitetas
Universiteto gatvė 9/1; LT-01513 Vilnius
arunas.poviliunas@fsf.vu.lt